

STAN na 19 maja 2019

OK., wszystko poprawione...

ŹRÓDLAK Wojciech

Skorowidz ikonografii łódzkiej. (przedmiotowy)

(w dodatku ilustrowanym p.t. „Łódź w Ilustracji” do „Kuriera Łódzkiego”,
24.VIII.1924 – 20.VIII.1939)

>> ostatni opracowany numer „Łodzi w Ilustracji”:
nr 52, z 29 XII 1935 r. <<

© korzystaj do woli z tych informacji, ale nie zapomnij w
odsyłaczu podziękować; uzupełnienia, korekty i uwagi mile
widziane

UWAGA:

KORZYSTAJ Z PRZYCISKU „PLAN DOKUMENTU”, KTÓRY ZNAJDZIESZ NA PASKU W GÓRZE EKРАНU (lupa na tle ikony dokumentu), ŻEBY POZNAĆ OGÓLNIĘ STRUKTURĘ HASEŁ LUB SZYBKO ODNALEŹĆ POSZUKIWANE HASŁO.

WSTĘP

Zasady opisów

1. Na tym etapie pracy skoncentrowano się wyłącznie na zapisach bibliograficznych
2. Informacje pod danym hasłem o instytucji, stowarzyszeniu itp. mają wyłącznie charakter roboczy. Ich rzetelne opracowanie jest zaplanowane na drugi etap prac nad skorowidzem.
3. W zasadzie wszystkie informacje zawarte w opisach pod hasłami pochodzą z podpisów pod zdjęciami opublikowanymi w „Łodzi w Ilustracji”. Jeżeli zostały rozszerzone w oparciu o inne materiały, to wymieniono je w „Bibliografii” danej osoby.
4. Układ i ilość haseł jest odzwierciedleniem odnalezionych fotografii do danego tematu. Inaczej mówiąc: nie ma zdjęcia nie ma hasła !
5. Żółte **podświetlenia** to informacje „do wyjaśnienia” lub „do uzupełnienia”.
6. Opisy zostały tak sformułowane, aby można było dokonać wstępnego wyboru poszukiwanego zdjęcia bez jego oglądania.
7. Tam gdzie było to do ustalenia lub taka informacja została zawarta w podpisie podano dokładne daty wykonania danego zdjęcia.
8. W odniesieniu do placówek łódzkich różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i organizacji itp. przyjęto jednolitą formę „oddział łódzki” zamiast np. „w Łodzi”

LITERA „D”

1. DEFILADY WOJSKOWE

1925

- nr 13, z 29 III, s. 3: defilada WP przed Płytą Nieznanego Żołnierza i gen. W. Sikorskim w dniu jej odświeżenia (22.03.1925)
- nr 24, z 14 VI, s. 1: msza na stopniach łódzkiej katedry żołnierzy z letniego poboru (7.06.1925)
- nr 34, z 23 VIII, s. 4: defilada, m.in. 31 pp Strzelców Kaniowskich z okazji Święta Żołnierza; zdjęcie wykonane przed hotelem „Grand”
- nr 45, z 8 XI, s. 3: defilada przed płytą Nieznanego Żołnierza (2.11.1925)

1927

- nr 13, z 27 III, s. 1: defilada pododdziałów wojskowych garnizonu łódzkiego z okazji imienin J. Piłsudskiego na ul. Piotrkowskiej; zdjęcie wykonane przed hotelem „Grand” (19.03.1927)
- nr 47, z 20 XI, s. 1: defilada z okazji IX rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. Na zdjęciu miejsce przyjęcia defilady, ul. Piotrkowska 104 (pałac Heinza); grupa osób przyjmujących defiladę

1928

- nr 46, z 11 XI, s. 2: fotoreportaż z defilady wojsk łódzkiego garnizonu z okazji święta 11 Listopada¹
  - przemarsz pododdziałów karabinów maszynowych
  - przemarsz pododdziałów piechoty

1929

- nr 19, z 12 V, s. 1: wystąpienie [kogo ?] na uroczystości z okazji 138 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja; na pl. Katedralnym
- s. 3: – defilada na ul. Piotrkowskiej

1930

- nr 20, z 11 V, s. 3: defilada wojsk łódzkiego garnizonu z okazji święta 3 Maja

1931 lub 34

- nr 47, z 20 XI, s. 3: pododdziały piechoty garnizonu łódzkiego podczas defilady z okazji święta 11 Listopada (trybuna honorowa przed domem przy ul. Piotrkowskiej 104; 2 zdjęcia

1935

- nr 13, z 31 III, s. 1: defilada wojskowa z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego na pl. J. Hallera (19.03.1935)
  - wojewoda łódzki Al. Hauke-Nowak i d-ca DOK IV – gen. W. Langner przyjmujący defiladę wojskową
  - widok ogólny trybuny honorowej

2. DELEGACJE

patrz: WIZYTY

3. DEMONSTRACJE

– „przewrót majowy”

¹ Na pewno użyto tu zdjęć z lat ubiegłych, chociaż rzeczywiście takowa defilada odbyła się

1926

- nr 21, z 23 V, s. 3: – demonstracja członków Związku Strzeleckiego, Polskiej Organizacji Wojskowej i Związku Legionistów przed siedzibą Państwowej Komisji Uzuppełnień przy ul. Sienkiewicza ..nr ?... (w związku z tzw. „przewrotem majowym”)
- demonstracja członków Związku Strzeleckiego, POW i Związku Legionistów pod koszarami 28 pp przy ul. L. Żeligowskiego

4. DNI

porównaj: – ŚWIĘTA – .....
– TYGODNIE – .....

- Dzień Oszczędności (20 października)

porównaj: – KASY – Poczta Kasa Oszczędności, oddział łódzki
– KOMITETY – Komitet „Dnia Oszczędności”
– OSOBY – JARA Stanisław (dyr. PKO)

Wymyślony i organizowany przez Poczta Kasa Oszczędności od 193..... Miał charakter ogólnopolski.

Jedną z najważniejszych form jego obchodu były zakończenia konkursu na „Najoszczędniejszą Pomoc Domową”, który spełnił istotną funkcję promocyjną w kręgu klasy średniej w odniesieniu do tego banku.

1932

- nr 47, z 13 XI, s. 7: widok ogólny gmachu Pocztovej Kasy Oszczędności przy ul. G. Narutowicza; zdjęcie wykonane z okazji wizyty w nim uczennic Gimnazjum im. E. Orzeszkowej z okazji „Dnia Oszczędności”

1934

- nr 45, z 11 XI, s. 1: uroczystość zakończenia konkursu na „Najoszczędniejszą Pomoc Domową” w Łodzi, która zwieńczyła obchody „Dnia Oszczędności” w Łodzi; odbyła się w budynku PKO „pod Atlasami”, przy ul. Narutowicza, w tzw. dużej sali, w pierwszym rzędzie laureatki konkursu i dyr. oddz. łódzkiego Stanisław Jara

1935

- nr 42 z 20 X, s. 7: – akademia z okazji „Dnia Oszczędności” w kinie „Europa” zorganizowana przez Komitet [organizacyjny] Dnia, pod przewodnictwem dyr. łódzkiego oddz. PKO– Stan. Jary; widok ogólny sali od ekranu
- wspólna akademia uczniów szkół powszechnych Nr 30 (ul. Wspólna 5/7) i 56 (ul. Zgierska 166) z okazji „Dnia Oszczędności” w sali gimnastycznej Szkoły Nr 30; program artystyczny w wykonaniu członków szkolnych Kół SKO (Szkolna Kasa Oszczędności); zdjęcie kierownictw obu szkół, zaproszonych gości i wykonawców programu artystycznego wykonane na tle okolicznościowej dekoracji (30.10.1938 !!??); zagadką i ewenementem tego zdjęcia jest DLACZEGO w podpisie jest data o trzy lata późniejsza (1938 r.) i dlaczego ten sam rok wretuszowano w dekorację!??

- „Dzień Dziecka” (1 czerwca)

1930

- nr 24, z 8 VI, s. 4: fotoreportaż (6 zdjęć) z zawodów sportowych i popisów gimnastycznych z okazji „Dnia Dziecka” w Łodzi na stadionie Wojskowego Klubu Sportowego
- nr 25, z 15 VI, s. 4: ciąg dalszy fotoreportażu (4 zdjęcia) z obchodów „Dnia Dziecka” na stadionie DOK IV
- s. 6: jak wyżej; grupa dziewcząt biorąca udział w pokazach

- „Dzień Krucjaty Eucharystycznej”

porównaj: **KOŚCIÓŁ** – katolicki – „Krucjata Eucharystyczna”]

Obchodzony w czerwcu; po raz pierwszy od 193.... roku.

1932

- nr 25, z 16 VI, s. 1: uczestnicy „Dnia Krucjaty” przed kościołem MB Zwycięskiej (12.06.1932)
- s. 3: jak wyżej; nieco inne ujęcie

1934

- nr 26, z 1 VII, s. 3: przemarsz młodzieży skupionych w szkolnych „Kołach Krucjaty Eucharystycznej” do kościoła MP Zwycięskiej na uroczyste nabożeństwo z okazji „Dnia”; zdjęcie wykonane niedaleko kościoła, na nieistniejącym już odcinku ul. bp W. Bandurskiego przy ul. S. Żeromskiego

- „Dzień Legionów” (2 sierpnia)

Ogólnopolski, obchodzony od ..... sierpnia od 19.... r. dla upamiętnienia wymarszu „Pierwszej Kadrowej” w dniu 2 VIII 1914 roku. Organizowany przez Związek Legionistów. Miał charakter święta sportowego. W dniu tym odbywało się wiele zawodów w różnych konkurencjach.

Po przybyciu do Łodzi oddziały legionowe zajęły na koszarach budynek dzisiejszego Urzędu Skarbowego Łódź-Polesie przy ul. 6 Sierpnia 84/86. Komenda Wojsk Polskich zajęła budynek obecnego III LO im. T. Kościuszki przy ul. H. Sienkiewicza 49.

BIBLIOGRAFIA:

[1] (MMW), Pamięci legionistów. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 19 X 2004, nr 246, s. 9 (odstąpienie tablicy pamiątkowej na byłym budynku koszar legionów)

1930

- nr 30, z 10 VIII, s. 1: delegacja oddz. łódzkiego Związku Legionistów składająca kwiaty na Płycie Nieznanego Żołnierza z okazji „Dnia Legionisty” (3.08.1930)

1934

- nr 33, z 19 VIII,: fotoreportaż z „Dnia Legionów” w Łodzi
  - s. 2: – delegacja oddziału łódzkiego Związku Legionistów składa wieniec pod pomnikiem T. Kościuszki na pl. Wolności
    - grupa uczestników „Dnia Legionów, członków klubów i stowarzyszeń sportowych; zdjęcie wykonane pod pomnikiem T. Kościuszki
    - statuetka dla zwycięzcy w imprezie w imprezie sportowej podczas łódzkiego „Dnia Legionów”, autorstwa Z. Kowalewskiego
    - statuetka „Legionista–piłkarz” dla zwycięskiej drużyny w turnieju podczas łódzkiego „Dnia Legionów”, autorstwa Z. Kowalewskiego
  - s. 3: – drużyna klubu sportowego „Zjednoczone, która zwyciężyła w biegu sztafetowym; zdjęcie wykonane pod pomnikiem T. Kościuszki na pl. Wolności (por. foto na str. 7: nieco inne ujęcie)
    - statuetka „Legionista–kolarz” dla zwycięzcy w wyścigu kolarskim, autorstwa Z. Kowalewskiego
    - statuetka „Legionista–strzelec” dla zwycięzcy w zawodach strzeleckich, autorstwa Z. Kowalewskiego
  - s. 4: – puchar wojewody łódzkiego A. Hauke–Nowaka dla zwycięskiej drużyny w biegu sztafetowym w „Dniu Legionów”
    - meta biegu sztafetowego na pl. Wolności i kończący w tym momencie zawodnik zwycięskiej drużyny „Zjednoczone”–Łódź
      - .... Janczyk
    - jeden z biegaczy na trasie biegu sztafetowego na ul. Piotrkowskiej
    - stół z nagrodami dla zwycięzców biegu sztafetowego

- ustawiony na pl. Wolności
- jeden z innych pucharów dla zwycięzcy w zawodach zorganizowanych podczas „Dnia Legionów”
- zdjęcie portretowe „Igo” z Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów), zwycięzcy w wyścigu kolarskim na 110 km, zorganizowanym w „Dniu Legionów”
- s. 7: – drużyna klubu sportowego „Zjednoczone”–Łódź, która zwyciężyła w biegu sztafetowym; zdjęcie wykonane pod pomnikiem T. Kościuszki na pl. Wolności (por. foto na str. 3: nieco inne ujęcie)

– „Dzień Polaka z Zagranicy”

Ustanowiony decyzją ..... Obchodzony od ..... 19.... roku.

1934

- nr 33, z 19 VIII, s. 3: akademia z okazji „Dnia” Polaka z Zagranicy” z udziałem uczestników zjazdu Polaków z zagranicy, który odbywał się w tym czasie w Łodzi

– „Dni Przeciwgruźlicze”

porównaj: **KOMITETY** – Wojewódzki Komitet Dni Przeciwgruźliczych w Łodzi

5. **DOK IV (Dowództwo Okręgu Korpusu IV – Łódź)**

patrz: **WOJSKO** – DOK IV

6. **DOŁY**

patrz: **DZIELNICE I REJONY MIASTA ŁODZI** – Doły

7. **DOMY**

porównaj: – **OCHRONKI**
– **SCHRONISKA**

BIBLIOGRAFIA:

[1] JARZYŃSKI Edmund, *Tajemnice starych kamienic*. Łódź 1972.

– budynki

= **dom bankowców**

Adres: ul. Wierzbowa 40 (róg Narutowicza)

Powstał w latach 192... – 1930 według projektu arch. .... Filasiewiczza. Zbudowany przez firmę budowlaną „Konstruktor”, której właścicielem był inż. Julian Leszczyński. Inwestorem byli pracownicy Banku Polskiego w Łodzi.

1931

- nr 31, z 2 VIII, s. 5: – widok ogólny od strony narożnika Wierzbowa–Narutowicza
- portal wejścia głównego na dziedziniec wewnętrzny (od ul. Wierzbowej)

= „Siemens’a”

Adres: ul. Piotrkowska 96.

Powstał około 1915 roku. Wybudowany przez niemiecki koncern elektrotechniczny „Siemens i Halske”, który podobno opuścił ten budynek w 1923 roku.

W latach 1933–1938 mieścił się tu Bank Przemysłowo–Handlowy, redakcja niemieckojęzycznego łódzkiego dziennika „Freie Presse”. Wiele jego pomieszczeń było przeznaczonych na wynajem. Po II wojnie światowej umieszczono tu redakcje wszystkich łódzkich gazet, stąd budynek otrzymał miano „domu prasy”. Tu też mieścił się (na I piętrze) Klub Dziennikarza. W 1992 r., w wyniku dokonujących się przekształceń społeczno–politycznych redakcje przeniosły się do wieżowca TV na skrzyżowaniu ulic H. Sienkiewicza i G. Narutowicza. Budynek w całości został przeznaczony pod wynajem. Ze względu na fatalny stan techniczny ostatnie firmy opuściły go w 2002 roku. Od tego momentu budynek jest zamknięty w oczekiwaniu na remont kapitalny.

W 2005 r. być kupiony przez spółkę „Bełchatów–Odra–Turoszów” (BOT) na swoją siedzibę, ale transakcja nie doszła do skutku z powodu odstąpienia spółki z transakcji. W lutym 2007 r. kupiony na przetargu przez wrocławską spółkę developerską, mającą wsparcie międzynarodowej grupy finansowej za 16 mln zł (budynek 4 tys. m² i działka 1,5 tys. m²). Inwestor planuje utworzyć tu luksusowe apartamenty, a na parter przeznaczyć pod sklepy lub restaurację [4, 5].

BIBLIOGRAFIA:

[1] ....., *Magia w ruinie. Kamienica przy ul. Piotrkowskiej 96*;

[w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 12-13 XI 2005, nr ....., s. ....

[2] PP, *Podczas wojny Siemens*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 29 XI 2005, nr 278, s. 13.

[3] MP, *Nie chciał BOT* [.....]; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 29 VI 2006, nr 150, s. 7.

[4] MM, *Piotrkowska 96 – sprzedana legenda*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 7 II 2007, nr 32, s. 6.

[5] Ad, *Szklane dachy Piotrkowskiej* [nr 96];

[w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, wyd. A, 5-6 VII 2008, nr ... , s. 11.

1933

– nr 37, z 10 IX, s. 1: wojewódzki zjazd ogrodnicy w lokalu Izby Rolniczej w Łodzi; widok ogólny sali

= gmach Sądu Grodzkiego w Łodzi

Kamienica powstała w latach 1928–1930 dla Jakuba Fuksa i Abrama Sznajnszajdera. Jeden z najlepszych przykładów architektury modernistycznej w Łodzi. Budynek zbudowany wg projektu Rudolfa Sunderlanda na planie litery „V”, przez firmę budowlaną Izraela Tyllera. Wpisana do rejestrów zabytków w marcu 2012 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Dwie perły zabytkami*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 17 IV 2012, nr 90, s. 6.

1934

– nr 50, z 16 XII, s. 3: gmach Sądu Grodzkiego u zbiegu ulic Cegielnianej (S. Jaracza) i Trębackiej (Uniwersytecka)

– „domy ludowe”

porównaj: **DOMY** – społeczne

= Dom Ludowy Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich

Adres: ul. Przejazd 34.

Był własnością Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich w Łodzi. Otwarty i poświęcony 10.07.1910 r. (pierwsza sala). Powstał z inicjatywy ks. Jana Albrechta (zm. w VIII 1929 r.). Część pomieszczeń wynajęto Towarzystwu Śpiewaczemu „Harmonia”. Kamień węgielny pod drugą salę został poświęcony 10 X 1926 [2]. Od ..... 193... otrzymał jak patrona ks. Jana Albrechta (Dom Ludowy im. ks. Jana Albrechta, ul. Przejazd 34). Od ..... 193... elementem domu było kino „Ikar”. [4].

Posesja, na której stał „Dom” w okresie międzywojennym była bardzo zadłużona. Do tego stopnia, że w 1934 r. została przejęta przez Skarb Państwa [3].

Podczas okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej mieściło się tu niemieckie kasyno oficerskie.

Po II wojnie światowej, od 1945 r., pomieszczono tu „Dom Żołnierza”, przy którym m.in. działał teatr. W 195.... posesja została przekazana Ministerstwu Obrony Narodowej, które pomieściło tu Klub Garnizonowy. W jego skład wchodziła sala restauracyjna, kino pn. „Oka”, biblioteka i księgarnia. Po reaktywowaniu działalności Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich na początku lat 90-tych XX w. budynek został przekazany Stowarzyszeniu w 2005 roku. Klub Garnizonowy opuścił to miejsce.

BIBLIOGRAFIA:

[1] [opis uroczystości poświęcenia]; [w:] „Rozwój”, 30.06/11 VII 1910, nr 155, s. 3.

[2] *Ośrodek kultury Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich*;

[w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 12 IX 1995, nr ....., s. 19.

[3] *Wyprowadzka Klubu Garnizonowego*; [w:] „Express Ilustrowany”, 18 IV 2005, nr 90, s. 4.

[4] WITKOWSKA Matylda, *To już koniec łódzkiego Klubu Garnizonowego*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 10 XII 2010, nr 107, s. 6 (+ foto frontonu wejścia z nazwą Domu)

1927

- nr 4, z 23 I, s. 2: „opłatek” członków Towarzystwa Śpiewaczego „Lira”
- nr 5, z 30 I, s. 1: „herbatka” członków Związku zawodowego Pracowników Miejskich Chrześcijańskiego Zjednoczenia Zawodowego

1929

- nr 10, z 10 III, s. 3: uroczystość z okazji 50-lecia kapłaństwa papieża Piusa XI (II 19129);
  - ..... [opisać sytuację !!]
  - ..... [opisać sytuację !!]
- nr 30, z 28 VII, s. 3: akademie żałobna ku czci ks. Jana Albrechta, założyciela Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich (21.07.1929)
- nr 53, z 29 XII, s. 1: uroczystość otwarcia kiermaszu gwiazdkowego młodzieży, członków Polskiego Czerwonego Krzyża

1930

- nr 24, z 8 VI, s. 3: delegacja szkolnego Koła Młodzieży PCK Gimnazjum Żeńskiego Heleny Miklaszewskiej podczas uroczystości inauguracji „Tygodnia PCK” w Łodzi (1.06.1930)
  - zdjęcie wykonane na sali widowiskowej Domu Ludowego
  - zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Domu Ludowego
- nr 51, z 14 XII, s. 3: fragment kiermaszu PCK zorganizowanego w Domu
- nr 52, z 21 XII, s. 6: jak wyżej; inny fragment kiermaszu

1931

- nr 2, z 11 I, s. 6: „jasełka” wg L. Rydla wystawione przez zespół dramatyczny Związku Młodzieży Pracującej „Odrodzenie”
- nr 3, z 18 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków Stow. Robotników Chrześcijańskich
- nr 9, z 1 III, s. 3: akademie z okazji IX rocznicy rozpoczęcia pontyfikatu papieża Piusa XI, z udziałem chóru „Lutnia”, bpa W. Tymienieckiego, przedstawicieli władz i duchowieństwa; widok ogólny sali

1932

- nr 16, z 17 IV, s. 6: uroczystość „jajka wielkanocnego” członków Zjednoczenia Narodowego Mocarnej Polski

1933

- nr 4, z 22 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków Stow. Robotników Chrześcijańskich; widok ogólny sali
- nr 18, z 30 IV, s. 7: Komitet loterii fantowej zorganizowanej przez oddz. łódzki Związek Zawodowy Pielęgniarek na rzecz Schroniska dla Pielęgniarek Niezdatnych do Pracy

1935

- nr 4, z 27 I, s. 1: „choinka” dla dzieci członków Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich w sali teatralnej „Domu”; widok ogólny sali ze sceny w kierunku balkonu

= Dom Ludowy par. Przemienienia Pańskiego

Adres: ul. Rzgowska 81.

Poświęcenie i otwarcie w dn. 17 XII 1933 roku. Po II wojnie światowej przekształcony w kino o nazwie „Roma”. W 199..... r. odzyskany przez parafię, która wydzierżawiła (sprzedała) go na duży sklep.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 22 II 1935, nr 52, s. 7 (art. „Teatr na Chojnach winien stać się ośrodkiem kultury tej wielkiej dzielnicy Łodzi”)

1932

- nr 42, z 16 X, s. 4: budynek w trakcie budowy (tu mury dociągnięte do wysokości I piętra)

1933

- nr 52, z 23 XII, s. 2: uroczystość otwarcia i poświęcenie, 17 XII 1933
  - Komitet Budowy Domu „*in corpore*”
  - widok zewnętrzny budynku w dniu poświęcenia (17.12.1933)

= Dom Ludowy

Adres: Retkinia, ul .bez nazwy (obecnie ul. Retkińska ...).

- rodzinne (zakładowe)

= Zakładów Poznańskiego, ul. Ogrodowa

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAPIS Agnieszka, Za czerwoną cegła... [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”, 23 XI 2012, nr 209, ss. 8-9.

= Zakładów Scheiblera i Grohmana, Księży Młyn

- noclegowe

= Dom Noclegowy dla Chłopców „Patronatu nad Nieletnimi” w Łodzi

Adres: ul. M. Kopernika 55.

Otwarty i poświęcony 20 I 1935 roku [1]. Powstał dzięki inicjatywie „Patronatu nad Nieletnimi” przy Sądzie dla Nieletnich w Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Dom Noclegowy dla Chłopców. Pożyteczna placówka społecznej inicjatywy powstał*, [w:] „Kurier Łódzki”, 10 I 1935, nr 10, s. 5.

1935

- nr 3, z 20 I, s. 4: widok ogólny Domu
- nr 5, z 2 II, s. 7: uroczystość otwarcia i poświęcenia Domu

1937

- nr 12, z 21 III, s. 2: dwaj chłopcy czytający plakat informacyjny dotyczący Domu

= Dom Noclegowy dla Kobiet [ten sam ??]

vel Dom Noclegowy „Caritas”

porównaj: – OSOBY – DOBKIEWICZOWA ..... (kierowniczka honorowa; 1936),
 IZBIŃSKI ..... (kierownik), STYPUŁKOWSKA .....
 (kierowniczka honorowa; 1936)
 – PRZYTUŁKI

Adres: ul. Cmentarna 10.

Dom wybudowany staraniem Towarzystwa Przeciwwębraczego w Łodzi. Kamień węgielny położono i poświęcono 4 IX 1910 roku. Sale noclegowni mieściły się na parterze. Na I piętrze znajdowały się warsztaty, które miały dać zajęcie części bezdomnych i zarobić na Dom.

W okresie międzywojennym Dom Noclegowy dla Kobiet, ul. Cmentarna 10 (ówczesna oficjalna nazwa) był prowadzony przez Wydział Opieki Społecznej Magistratu m. Łodzi (1930; uwaga ! na zdjęciu ze stycznia 1934 r. widoczni są wyłącznie mężczyźni).

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Rozwój”, ... IX 1910, nr 199, s. 3 (tu użyto określenia „dom przeciwwębraczy”)

[2] „Rozwój” 29 VIII/5 IX 1910, nr 203, s. .... (obszerne sprawozdanie z poświęcenia kamienia węgielnego)

1934

- nr 3, z 21 I, s. 5: „opłatek bożonarodzeniowy” dla pensjonariuszy Domu, zorganizowany przez łódzki „Caritas”

- opieki

= Dom dla Umysłowo Chorych w Łodzi

porównaj: SZPITALA – „Kochanówka”

Adres: ul. Tkacka ...

1929

– nr 13, z 30 III, s. 3: widok ogólny domu

= Dom Noclegowy dla Kobiet, vel Dom dla Bezdolnych Kobiet vel Dom Starców dla Kobiet

porównaj: – ŚWIETLICE – Świetlica Przeciwalkoholowa dla Bezdolnych Kobiet
– ZAKONY – ss. Albertynki

Adres: ul. Strzelców Kaniowskich 32.

Powstał ..... z inicjatywy ..... Od 193... jego prowadzenia podjęły się ss. Albertynki, przy wsparciu Wydziału Opieki Społecznej vel Wydziału Zdrowia Publicznego Magistratu m. Łodzi (1933).

W II poł. marca 1939 r. w Domu otwarto, przy współdziałaniu Wydziału Zdrowia Publicznego łódzkiego Magistratu, Świetlicę Przeciwalkoholową dla Bezdolnych Kobiet.

1932

– nr 43, z 23 X, s. 3: uroczystość poświęcenia obrazu M. Boskiej przez ks. prałata Dominika Kaczyńskiego

1933

– nr 1, z 1 I, s. 3: grupa pensjonariuszek wraz z członkami Zarządu [Domu ?] i Wydziału Opieki Społecznej Magistratu m. Łodzi (zdj. z 1932 r.)

= Dom Starców i Kalek Chrześcian

porównaj: OSOBY – RYMKOWSKI Jan (dziennikarz; pensjonariusz), TEXEL Maria (śpiewaczka; pensjonariuszka)

Adres: ul. Narutowicza 60 (d. Dzielna 52).

Otwarty .../11 III 1897 r. jako „Przytułek dla Starców i Kalek” przy ul. Dzielnej 52 Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności. W okresie międzywojennym nosił nazwę „Domu Miłosierdzia”. Dziś „Collegium Anatomicum” Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

W marcu 1939 r. przebywało w nim 341 pensjonariuszy. Według zawodów: robotniczy – 195, rzemieślnicy – 20, prac. umysłowi – 22, służba domowa – 56, inne zawody – 25, bez określonego zawodu – 23[2]. Wiekowo: do 50 lat – 50 osób, 50-60 lat – 53, 60-70 lat – 110, 70-80 – 77, 80-90 – 19, ponad 90 – 2.

BIBLIOGRAFIA:

[1] WILKOSZEWSKI Bolesław, *Widoki Łodzi* [album fotograficzny]. Łódź, ok. 1898, k. 9 (widok ogólny budynku „Przytułku”)

[2] RACHALEWSKI Stanisław, *Ludzie za burtą* [reportaż z „Domu”; Cz. 1];

[w:] „Łódź w Ilustracji”, 12 II 1939, nr 6, s. 2.

[3] H. Rud. [Henryk RUDNICKI], *Ludzie za burtą*. [Cz. 2];

[w:] „Łódź w Ilustracji”, 26 III 1939, nr 12, ss. 2-4.

1930

– nr 26, z 22 VI, s. 3: fragment wejścia do kaplicy Domu (zdjęcie wykonane z okazji mszy poprzedzającej uroczystość oddania do użytku nowego gmachu Sądu Okręgowego na Pl. Dąbrowskiego, która miała miejsce w tej kaplicy);
14.06.1930)

1935

– nr 16, z 20 IV, s. 5: – widok ogólny budynku od strony południowo-wschodniego narożnika
– pensjonariusze w ogrodzie za Domem

– nr 17, z 28 IV, s. 4: jeden z pokoi dla pensjonariuszek Domu

= I Miejska Bursa dla Chłopców [tutaj ?]

„Sienkiewiczówka” Łódzkiej Rodziny Radiowej (dla ociemniałych dzieci)

Adres: Pabianicka 65.

Z pisma tego Zakładu z 5 lutego 1940 r.: „Zakład Wychowawczy „Sienkiewiczówka”.

Tu jako schronisko młodzieżowe Hitler-Jugend

- publiczne

porównaj: **PROSTYTUCJA**

Dom publiczny przy ul. Mikołajewskiej (H. Sienkiewicza) 42 [przy parku im. H. Sienkiewicza]; nielegalny. Powstał około 1896 roku. Właścicielem był Józef Miller. Został aresztowany w 6 maja 1912 r. za jego prowadzenie, osadzony w więzieniu przy ul. Gdańskiej gdzie zmarł z nieustalonej przyczyny w dwa dni później [1].

„W przedwojennej Łodzi panie lekkich obyczajów były objęte specjalną ochroną medyczną i miały nawet swój szpital. Publiczny szpital Miejski im. Marii Magdaleny przy ul. Tramwajowej 17. Składał się z dwóch 50-lóżkowych oddziałów: kiły i wrzodu miękkiego oraz rzeżączki. Leczyły się tu wyłącznie kobiety parające się najstarszym zawodem świata. Zdecydowana większość mieszkanki Łodzi omijała to miejsce szerokim łukiem.” [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] .....; [w:] „Nowy Kurier Łódzki”, 7 V 1912, nr 105, s. 4 i Tamże, 9 V 1912, nr 106, s. 5.

[2] JASIŃSKA Agnieszka, ZBOIŃSKA Alicja, *Ognista blondyna i ponętne bliźniaczki czekają na klienta*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 3 XII 2010, nr ..., s. 12-13.

- sierot, dziecka

porównaj: – **DZIECIŃCE**
– **OCHRONKI**

= **Dom dla sierot**

patrz: **OCHRONKI** – Ochronka dla sierot, ul. Strzelców Kaniowskich

Adres: Strzelców Kaniowskich ...

= „Dom Sierot” Towarzystwa Opieki nad Sierotami i Dziećmi Rezerwistów

porównaj: **TOWARZYSTWA** – dobroczynności i opieki – Towarzystwo Opieki nad Sierotami i Dziećmi Rezerwistów

Adres: ul. Północna 39.

= „Gniazdo”

Na Kałach (dziś Teofilów).

Dom sierot p.n. „Gniazdo” prowadzony przez Towarzystwo „Strzelec”.

1928

– nr 1, z 1 I, s. 2: „gwiazdka” dla sierot „Gniazda” zorganizowana w Państwowym Gimnazjum im. ks. S. Skorupki przy ul. S. Żeromskiego 10 (21.12.1927)

1933

– nr 1, z 1 I, s. 3: „gwiazdka” dla sierot „Gniazda” zorganizowana przez Komitet Rodzicielski Gimnazjum im. ks. S. Skorupki (XII 1932).

= „Sierociniec” dla Sierot po Żołnierzach Wojska Polskiego

porównaj: – **OSOBY** – siostra Józefa (zakonnica; przełożona sierocińca)

– **TOWARZYSTWA** – dobroczynności i opieki – Towarzystwo Opieki nad Sierotami po Żołnierzach Wojsk Polskich

Adres: ul. ...., Marysińska 100 (od 1926 r.)

Powstał w 1920 r. z inicjatywy Towarzystwa Opieki nad Sierotami po Żołnierzach Wojska Polskiego. Budowę specjalnie dla niego zaprojektowanego budynku rozpoczęto w październiku 1925 r., na placu o pow. 25 tys. m², zakupionego przez Towarzystwo, którego członkami Komitetu Budowy byli m.in. d-ca DOK IV – gen. Władysław Jung, dr Alfred Grohman i dyr. fabryki I.K. Poznański – Józef Wolczyński.

Projekt domu: arch. Stanisław Kowalski. Dom został przewidziany na około 100 dzieci. Miał trzy kondygnacje. Roboty budowlane zlecono firmie Juliusza Zajferta z Łodzi. Zakończenie budowy zaplanowano na październik 1926 r. („Łwl”, 1925, nr 49, s. 3).

Przełożoną (kierowniczką) Sierocińca, od początku, była siostra Józefa z zakonu ....., która wraz z nim w obchodziła w marcu 1935 r. jubileusz 15-lecia [1].

Podczas II wojny światowej „sierociniec znalazł się w granicach łódzkiego getta. Do tzw. „Wielkiej Szpery” we wrześniu 1942 r., kiedy to wywieziono na zagładę do Chełmna n. Nerem wszystkie dzieci getta, pełnił on dalej funkcję sierocińca. Po „Szperze” został tu pomieszczony „resort” stolarski.

Po wojnie powrót do pierwotnej funkcji, ale pod nazwą „Dom Dziecka”; obecnie „Dom Dziecka nr 4 w Łodzi”.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Piękny jubileusz* [10-lecia] w *Sierocińcu dla sierot po żołnierzach WP*;

[w:] „Kurier Łódzki”, 24 III 1935, nr 82, s. 3.

[2] .....; [w:] „Łódź w Ilustracji”, ... 1925, nr 49, s. 3.

1925

- nr 37, z 13 IX, s. 11: samochód osobowy m-ki „.....” – główna wygrana w loterii zorganizowanej przez Towarzystwo na rzecz pensjonariuszy Domu
- nr 38, z 20 IX, s. 12: inne wygrane tej samej loterii (2. zdjęcia)
- nr 48, z 29 XI, s. 3: rysunki projektowe:
  - elewacji frontowej
  - rzut I piętra
- nr 51, z 20 XII, s. 2: uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego (.....10.1925)

1927

- nr 51, z 18 XII, s. 3: grupa gości zaproszonych na poświęcenie Domu

1929

- nr 7, z 17 II, s. 3: grupa uczestników karnawałowego balu maskowego na rzecz „Sierocińca” (Domu – ten sam ??)

1931

- nr 20, z 17 V, s. 3: fotoreportaż z wizyty łódzkich dziennikarzy w „Sierocińcu” (5.05.1931) na zaproszenie Towarzystwa Opieki Na Sierotami po Poległych Żołnierzach W.P.:
  - zdjęcie zbiorowe uczestników spotkania (wychowankowie, opiekunki, grupa dziennikarzy, członkowie Towarzystwa); zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Domu
  - pracownia [nauki ?] dziewiarstwa Domu
  - jedna z sypialni Domu oraz grupa pięciu siostr zakonnych – opiekunek

1935

- nr 13, z 31 III, s. 6: uczestnicy jubileuszu 15-lecia działalności Sierocińca (wychowankowie, personel, zaproszeni goście); zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Sierocińca

– społeczne

= „Bratnia Strzecha”

patrz: **DOMY** – Katolicki Dom Oświaty św. Kazimierza

= **Dom Katolicki**

porównaj: **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – katolickie

Adres: ul. Gdańska 111.

1932

– nr 52, z 24 XII, s. 4: uczestniczki, delegatki diecezjalnego Zjazdu katolickich stowarzyszeń Polek, który odbył się w Domu (11.12.1932)

1934

– nr 29, z 22 VII, s. 5: I zjazd delegatów Katolickiego Stowarzyszenia Mężów Diecezji Łódzkiej; Zarząd i uczestnicy „in corpore” (15.07.1934)

1935

– nr 15, z 14 IV, s. 2: II Zjazd delegatów Stowarzyszenia Mężów Diecezji Łódzkiej; widok ogólny sali zgromadzenia w „Domu Katolickim” przy ul. Gdańskiej 111 (31.03.1935)

= Dom–pomnik im. marsz. Józefa Piłsudskiego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny

porównaj: – **KOMITETY** – Komitet Budowy Domu-Pomnika im. Marsz. Józefa Piłsudskiego w Łodzi
– **OSOBY** – **DENYS** Franciszek (przew. Sekcji budowlanej), **NOWAKOWSKI** Stanisław (przew. Sekcji Budowlanej Komitetu Budowy), **RACHWAŁSKI** Stanisław (członek Komitetu Budowy)

Adres: ul. Kolejowa [.....], Strzelecka (od 193[...]) (dziś R. Traugutta) 18.

Decyzja o jego budowie zapadła 21 VIII 1933 r. w gronie działaczy okręgowych łódzkich związków kombatanckich skupionych w oddziale łódzkiego Federacji Polskich Związków Obrony Ojczyzny, które miały tu mieć swoje siedziby. Plac, u zbiegu ulic H. Sienkiewicza i Strzeleckiej, o powierzchni [.....] m², przekazał nieodpłatnie na ten cel Zarząd m. Łodzi. Dla realizacji tej inwestycji utworzony został niezwłocznie „Komitet [Obywatelski] Budowy Domu-Pomnika im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi”.

Z notatki zamieszczonej w „Kurierze Łódzkim” w kwietniu 1932 r. wynika, że pierwotnie miał tam stanąć „Dom Inwalidzki”, którego inwestorem miał być Związek Inwalidów Wojennych RP im. gen. J. Sowińskiego, Koło Okręgowe – Łódź [1].

Poświęcenie kamienia węgielnego w dniu 11 XI 1933 r., podczas obchodów 40-lecia pracy społecznej J. Piłsudskiego i 25-lecia działalności „Sokoła”.

Projektu budynku, sporządzonego przez łódzkiego architekta Wiesława Lisowskiego, został zatwierdzony w lutym lub marcu 1934 r. (wg „Łwl”, 1934, nr 10).

Uroczystość rozpoczęcia budowy (pierwsze prace ziemne) odbyła się 9 lub 10 IX 1934 roku. „Olbrymie to dzieło realizowane drogą ofiarności społeczeństwa łódzkiego, ma stać się uwiecznieniem 20-letniej rocznicy odrodzenia Państwowości Polskiej i 40-lecia pracy Wodza narodu marsz. Józefa Piłsudskiego. Dom będzie symbolem mocarstwowej potęgi Rzeczypospolitej oraz kuźnią pracy obywatelskiej, jako siedziba wszystkich związków b. wojskowych skupiających się w Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny.” [2].

Z podpisu pod zdjęciem: „Łódź potężną realizuje inicjatywę. Drogą ofiarności społeczeństwa łódzkiego powstaje gigantyczne dzieło, które z założenia swego po wieki świadczyć będzie o stolicy polskiej pracy, o jej obywatelskim przygotowaniu i wyrobieniu społecznym. Dziełem tem ma być największy i najpiękniejszy reprezentacyjny gmach imienia marszałka Józefa Piłsudskiego przy ul. Sienkiewicza i Strzeleckiej. Gmach przeznaczony został na siedzibę i przybytek armii rezerwowej. Znajdą w nim pomieszczenie wszystkie organizacje b. wojskowych. Prace nad budową zostały rozpoczęte w roku ubiegłym [IX 1934]. Dziś przekonać się możemy daleko posunięte zostało dzieło budowy.” [3].

Z podpisu: „Nieza długo już rozpoczną się prace około realizowania 2-jej fazy budowy gigantu Łodzi, najbardziej reprezentacyjnego gmachu Domu-Pomnika im. marsz. J. Piłsudskiego przy ul. Sienkiewicza i Strzeleckiej. Przygotowania do rozpoczęcia prac w całej pełni. Chlubnym jest w tem dziele to, że powstaje ono z grosza ofiarnego Łodzi, a mury domu wyrastają sposobem gospodarczym – bez wydatków. Grosz ofiarny społeczeństwa łódzkiego buduje Dom-Pomnik”. „Dom-Pomnik im. marsz. J. Piłsudskiego będzie siedzibą armii rezerwowej, siedzibą wszystkich związków b. wojskowych.” [7].

W dniu 28 marca 1938 r., na korytarzu „Domu”, na [.....] piętrze, kurator warszawsko-łódzkiego okręgu szkolnego – Wiktor Ambroziewicz, odstonił popiersie J. Piłsudskiego dłuta znanego łódzkiego rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego [10].

Do wybuchu II wojny światowej zdołano zamknąć budynek w stanie surowym i przygotowano do użytku kilka pomieszczeń na parterze (kwiecień 1938).

Podczas II wojny światowej okupant niemiecki nie podjął dalszych prac nad realizacją tej inwestycji.

Dokończenie budowy podjęto w końcu lat 40-tych XX w., ale dla innych celów. Jako gmach Okręgowej Komisji Związków Zawodowych [8] oraz jako Wojewódzki Dom Kultury Związków Zawodowych, który miał być „ośrodkiem działalności propagandowej i kulturalno-oświatowej w mieście i województwie oraz ośrodkiem pomocy instrukcyjno-metodycznej dla terenowego aktywu kulturalno-oświatowego. Będzie on prowadził pracę w dziedzinie socjalistycznego wypoczynku dla mas pracujących i ich rodzin. Wojewódzki Dom Kultury będzie wskazywał właściwy kierunek pracy Zakładowym Domom Kultury, klubom fabrycznym i świetlicom”. Otwarcie Wojewódzkiego Domu Kultury miało miejsce w dniu 9 I 1954 r. (w sobotę) [4].

W 195[.....], w procesie destalinizacji życia w Polsce, Wojewódzki Dom Kultury został przekształcony w Łódzki Dom Kultury. W takiej formule budynek funkcjonował do początku lat 90-tych XX wieku. W wyniku

dokonujących się po 1989 r. zmian w zakresie życia polityczno-gospodarczego, powrotu do gospodarki rynkowej, Dom częściowo powrócił do wyznaczonej mu przed wojną funkcji. Obok działalności kulturalnej stał się siedzibą siedzibę kilku reaktywowanych przedwojennych społeczno-narodowych i nowych związków kombatanckich. Odbiciem tych zmian stało się umieszczenie (w 199..... r.) na ścianie ponad wejściem głównym dużego ozdobnego napisu, wykonanego w czynie społecznym przez ....., o treści: „Dom-Pomnik im. marsz. Józefa Piłsudskiego”.

W roku 1997 (3 maja) na skwerze przed Domem został odsłonięty pomnik J. Piłsudskiego dłuta Zbigniewa Władyki².

W latach 2016–2019 rozpoczęto znaczny remont budynku. W jego trakcie wykonano ..... ([11])

BIBLIOGRAFIA:

- [1] *Plac przy dworcu Łódź-Fabryczna i 250 tys. cegieł pod budowę Domu Inwalidzkiego. Przed Walnym Zgromadzeniem członków Okręgowego Koła Związku Inwalidów;*
[w:] „Kurier Łódzki”, 9 IV 1932, nr 98, s. 5.
- [2] *Wielki Dom – Pomnik;* [w:] „Łódź w Ilustracji”, 16 IX 1934, nr 37, s. 1.
- [3] .....; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 17 II 1935, nr 7, s. 5.
- [4] *9 bm. nastąpiło uroczyste otwarcie WDK w Łodzi;* [w:] „Głos Robotniczy”, 11.01.1954, nr 8, s. 4.
- [5] *WDK znaczy radość;* [w:] „Głos Robotniczy”, 16 I 1954, nr 13, s. 5.
- [6] KASZUBA Elżbieta, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939.* Toruń 2004.
- [8] .....; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 24 II 1935, nr 8, s. 3.
- [9] *Reprezentacyjny gmach OKZZ;* [w:] „Kurier Poranny”, 10 IX 1947, nr 246, s. 5.
- [10] [kurator oświaty okręgu warszawsko-łódzkiego – W. Ambroziewicz przy odsłoniętym przez siebie popiersiu J. Piłsudskiego w tym budynku];
[w:] „Łódź w Ilustracji”, 3 IV 1938, nr 14, s. 1.
- [11] PAWŁOWSKI Dariusz, *Nowe kształty budynku Łódzkiego Domu Kultury;*
[w:] „Dziennik Łódzki”, 5 IX 2018, nr 206, s. 11.

1933

- nr 47, z 19 XI: uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego (**11.11.1933**)
s. 1: bp K. Tymieniecki dokonuje poświęcenia kamienia
s. 2: wojewoda łódzki – Al. Hauke–Nowak układa w fundamencie Domu puszkę z aktem erekcyjnym

1934

- nr 10, z 11 III, s. 1: wizualizacja projektu Domu wg projektu .....
s. 7: członkowie Komitetu Budowy Domu–Pomnika im. marsz. J. Piłsudskiego w Łodzi „*in corpore*”. W tle obraz przedstawiający J. Piłsudskiego oraz jego posąg dłuta Zygmunta Kowalewskiego; zdjęcie wykonane najprawdopodobniej w siedzibie oddziału łódzkiego Związku Legionistów
- nr 37, z 16 IX: fotoreportaż z uroczystości rozpoczęcia prac przy budowie Domu z udziałem przedstawicieli władz państwowych, miejskich, reprezentantów związków byłych wojskowych i społeczeństwa łódzkiego (**9 lub 10.09.1934**)
s. 1: – grupa zaproszonych gości; wśród nich Komisarz m. Łodzi inż. Wacław Wojewódzki
– jak wyżej; jeden z uczestników kopie ziemię
– jak wyżej; grupa czterech uczestników uroczystości kopie ziemię
– jak wyżej; grupa robotników rozpoczyna normalną pracę przy kopaniu dołu pod fundamenty
s. 2: jak wyżej;; grupa uczestników uroczystości kopie ziemię; w głębi w miarę dobrze widać budynki w zachodniej części skrzyżowania ulic H. Sienkiewicza i Strzeleckiej
- nr 40, z 7 X, s. 4: – podpis: „*Wielkie dzieło ofiarnego wysiłku społeczeństwa łódzkiego budowa Domu–Pomnika im. marsz. J. Piłsudskiego*” *potężnie systematycznie. Przy pracach budowlanych znalazło zajęcie wielu bezrobotnych. Na zdjęciu gorliwie pracuje również inwalida [z protezą u jednej nogi]*”
– **moment ułożenia kamienia węgielnego** [do wyjaśnienia !!! kamienia węgielnego czy pierwszych cegieł???, por. foto z 1933 r.] **przez przewodniczącego Sekcji Budowlanej Komitetu Budowy Domu –**

² Skądinąd wiadomo, że J. Piłsudski po krótkim łódzkim epizodzie przed I wojną światową, związanym z nielegalnym drukiem PPS-owskiego „Robotnika” zakończonym jego aresztowaniem, nigdy więcej w Łodzi się nie pojawił i w ogóle nie lubił Łodzi.

- Stanisława Nowakowskiego (**.....09.1934**)
- próbne wiercenia gruntu pod fundamenty przyszłego Domu
  - nr 48, z 2 XII, s. 7: fotoreportaż z budowy Domu
    - fragment kolumnady, widok z kierunku zachodniego (od ul. H. Sienkiewicza
    - ta sama kolumnada, widok z kierunku wschodniego, od ul. J. Kilińskiego

1935

- nr 7, z 17 II, s. 5: – wizualizacja architektoniczna „Domu–Pomnika”
  - fragment budowy; widok $\frac{3}{4}$ od strony kolumnady obecnego kina „ŁDK”; z podpisu: *„Pierwsza faza robót wykonanych przedstawia się dziś wcale imponująco. Widzimy to na zdjęciu. Część duża domu–pomnika im. marsz. J. Piłsudskiego wzniosła się ponad pierwsze piętro. Z początkiem sezonu [budowlanego] w marcu zakończone zostaną prace w pierwszej fazie i rozpoczęta faza druga.”*
- nr 8, z 24 II, s. 3: – fragment budowy od strony ul. Strzeleckiej
  - fragment budowy od strony narożnika pd–wsch. (J. Kilińskiego x Strzelecka)
- nr 16, z 20 IV, s. 4: wizyta na budowie Domu uczestników wojewódzkiego zjazdu Związku Legionistów Polskich, Łódź (**14.04.1935**)
  - zdjęcie wykonane na tle rusztowań ściany od strony ul. Strzeleckiej
  - jak wyżej; inne ujęcie, z oddali
- nr 31, z 4 VIII, s. 3: foto z postępu prac przy budowie Domu; widok ogólny na południowo-wschodni narożnik powstającego budynku z przyszłym wejściem głównym; fragment podpisu: *„(...) W okresie 2-ch miesięcy podniesiono mury o trzy piętra”*.
- nr 46, z 17 XI, s. 3: podpis pod zdjęciem: *„Komitet Budowy Domu-Pomnika im. Marsz. J. Piłsudskiego w Łodzi” zamknął sezon tegorocznych robót podciągając trzecia część gmachu pod dach. Część ta już dziś sama w sobie przedstawia, jak widzimy na zdjęciu, dzieło imponujące”*; zdjęcie z widokiem na narożnik z wejściem głównym.

1938

- nr 13, z 27 III, s. 3: Lwów, gabinet d-cy DOK VI – gen. Wład. Langnera, uprzednio d-cy DOK IV–Łódź: członkowie Komitetu Pożegnania Generała w Łodzi, którzy przywieźli mu pamiątkową statuetkę oraz czek na 1.400 zł zebranych przez tenże Komitet do jego dyspozycji, który ten z kolei przekazał na budowę Domu-pomnika J. Piłsudskiego w Łodzi

= Dom Strzelecki

patrz: **ŁÓDŹ** – Dzielnice i Rejony Miasta – Widzew – „Dom Strzelecki”

= „Dom Śpiewaków”

porównaj: – **SALE** – „Domu Śpiewaków”
 – **TOWARZYSTWA** – śpiewacze – Towarzystwo (**Stowarzyszenie**) Śpiewu Kościelnego św. Trójcy

Adres: 11 Listopada (dziś Legionów) 21

Kamień węgielny (podpisano akt erekcyjny) pod budowę siedziby Towarzystwo (**Stowarzyszenie**) Śpiewu Kościelnego św. Trójcy (przy kościele ewangelickim pw. św. Trójcy; niemiecka nazwa: Kirchengesang–Verein der Sankt Trinitatis) położono we wrześniu 1932 roku. Budowę zakończono w 1934 roku. Dom ten był popularnie nazywany w Łodzi „Domem Śpiewaków”.

Obecnie mieści się tu Teatr Powszechny.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Festschrift zur Feier der 75-jährigen Jubiläums der Kirchengesang–Vereins der St. Trinitatis–Gemeinde zu Lodz, 1859–1934. Łódź 1934

1935

- nr 30, z 28 VII: jubileuszowy zjazd z okazji 30-lecia Narodowego Związku Robotniczego

(NZR)

s. 1: grupa uczestników przed wejściem głównym do „Domu”

s. 2: widok ogólny sali „Domu” od strony sceny w trakcie zjazdu

= Dom „Polskiej Macierzy Szkolnej”

porównaj: **OSOBY – PAWŁOWSKI** Stanisław

Adres: ..... (Rokicie).

Komitet jego budowy zawiązał się w **grudniu** 1927 roku.

1927

– nr 50, z 11 XII, s. 3: Zarząd Komitetu Budowy Domu „*in corpore*”

1931

– nr 10, z 8 III, s. 4: Zarząd Rokickiego Koła Polskiej Macierzy Szkolnej, jednocześnie Komitet Budowy Domu Polskiej Macierzy Szkolnej na Rokiciu, „*in corpore*”

= Dom Związków [–owców] [–ów ?] Zawodowych

Adres: ul. Wysoka 45.

= Katolicki Dom Oświaty św. Kazimierza [na Chojnach], ul. św. Kazimierza ....

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 22 II 1935, nr 52, s. 7 (art. „Teatr na Chojnach winien stać się ośrodkiem kultury tej wielkiej dzielnicy Łodzi”)

– wychowawcze

= I Miejski Dom Wychowawczy dla Niemowląt [TEN SAM ??]

OSOBY – KACPRZAK Józef (ks. kapelan)

Adres: ul. **Boczna 5** (1916 – 1920); Tramwajowa 15 (1920 – 30 VII 1934); Krzemieniecka 5 (1 VIII 1934 – IX 1939)

Zorganizowany przez Towarzystwo Schronisk św. Stanisława Kostki, przekazany miastu w maju 1920 roku.

Założony w 1916 r. z inicjatywy bp Wincentego Tymienieckiego pod nazwą „Żłobek”, w tym czasie mieścił się w budynku przy ul. Bocznej 5. W 1920 r. przejęty przez Zarząd m. Łodzi, który przeniósł go w 1921 r. do wynajętej kamienicy przy ul. Tramwajowej 15. Opiekę w nim sprawowały Siostry Służebniczki [1]. Przeznaczony dla około stu dzieci do lat dwóch.

W 1934 r. przeniesiony do budynku przy ul. Krzemienieckiej 5. (poświęcenie nowej siedziby 6 VIII 1934 r.), natomiast na Tramwajowej utworzono I Stację Opieki i Kontroli Dzieci Przebywających u Rodzin Zastępczych (Księga adresowa m. Łodzi 1937–1939”).

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Dzieci, które nie znają swoich rodziców...* [fotoreportaż]; [w:] „Panorama” (dod. lustr. do „Republiki”), 12 II 1932, s. 3

[2] Miejski Dom Wychowawczy dla Niemowląt w Łodzi”; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 18 X 1925, nr 42, s. 11.

1925

- nr 42, z 18 X, s. 11: – widok ogólny budynku
  - karmienie dzieci
  - ważenie dzieci

1929

- nr 9, z 3 III, s. 1: widok ogólny jednej z sal Domu
s. 3: gabinet naświetlań lampą kwarcową

1934

- nr 32, z 12 VIII, s. 1: fotoreportaż z otwarcia trzech nowych placówek oświatowych w Łodzi p.t. „Szkolnictwo chlubą Łodzi”; tu m.in. kaplica w I Miejskim Domu Wychowawczym

= II Miejski Dom Wychowawczy (dla dzieci w wieku przedszkolnym)

Adres: ul Karolewska 51 (wg Księgi adresowej m. Łodzi 1937–1939)

1929

- nr 9, z 3 III, s. 3: jadalnia

= III Miejski Dom Wychowawczy (dla dziewcząt w wieku szkolnym)

Adres: ul. M. Kopernika 51 (do 193...), Przędzalniana 66.

Nazwa z pisma tego Domu z ... 1940 r.: „*III Miejski Dom Wychowawczy dla Dziewcząt w Wieku Szkolnym*”.

1929

- nr 9, z 3 III, s. 3: jadalnia

= V Miejski Dom Wychowawczy im. S. Żeromskiego (dla dzieci)

Adres: ul. H. Sienkiewicza 37 („Łwl”, 1926, nr 12), ul. Przędzalniana 66 (wg Księgi pamiątkowej 10-lecia samorządu miasta Łodzi, Łódź 1930 i Księgi adresowej m. Łodzi 1937–1939)

Otwarty i poświęcony 25 II 1926 r. (przy ul. H. Sienkiewicza 37). Do nowopowstałego budynku przy ul. Przędzalnianej 66 przeniesiony w 193... roku.

1926

- nr 12, z 23 III,: uroczystość poświęcenia Domu (ul. Sienkiewicza 37)
  - s. 1: zaproszeni goście z bp W. Tymienieckim na czele (**25.02.1926**)
  - s. 2: wychowankowie „*in corpore*”

8. DOROŻKI ŁÓDZKIE

1934

- nr 26, z 8 VII, s. 4: konkurs na najlepiej utrzymanego konia dorożkarskiego zorganizowany przez oddział łódzki Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami (park im. J. Poniatowskiego, **29.06.1934**); 2 zdjęcia
- nr 28, z 15 VII, s. 5: jak wyżej; ciąg dalszy fotoreportaż
  - komisja konkursowa z grupą nagrodzonych dorożkarzy
  - trzech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek
  - czterej nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek

9. DOWÓDZTWO OKRĘGU KORPUSU IV w Łodzi

patrz: **WOJSKO** – Dowództwo DOK IV

10. DRUKARNIE

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Księga pamiątkowa 50-lecia Związku Zawodowego Pracowników Poligrafii okręgu łódzkiego, 1907 – 1957, Łódź 1957
[2] Bibliofilska mapa Łodzi. Łódź 2007.

– Drukarnia Państwowa w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **JELENIOWSKI** Henryk (dyrektor)

Adres: ul. ....

Powstała w 1923 roku.

1933

- nr 49, z 3 XII, s. 2: – dyrektor Drukarni – H. Jeleniewski z żoną i z grupą najstarszych (z 10-letni stażem pracy) pracowników Drukarni (**XI 1933**)
– jak wyżej; inne ujęcie

– „Filipa Grapowa”

porównaj: **GRAPOW** ..... (inż.)

Adres: (kilka placówek) ul. Gdańska .....

1931

- nr 4, z 25 I, s. 4: grupa uczniów klasy poligraficznej Miejskiej Szkoły Zawodowej Nr 7 w Łodzi podczas wycieczki do Drukarni; zdjęcie wykonane przy maszynach drukarskich (**w dziale typografii**)

– Drukarnia „Kuriera Łódzkiego” i „Echa”

porównaj: **PRASA** – „Echo”
– „Kurier Łódzki”

Adres: ul. Radwańska .....

Powstała w 19... roku. W 1930 r. uruchomiono tu pierwszą w Łodzi maszynę rotacyjną. Po II wojnie światowej, do ok. końca lat 90-tych XX w. drukarnia Państwowych Wydawnictw Naukowych.

1930

- nr 10, z 9 III, s. 3: grupa uczniów klasy poligraficznej z Miejskiej Szkoły Doksztalczącej Nr 7 zwiedzająca Drukarnię
– nr 46, z 9 XI, s. 3: **jak wyżej**; grupa po zwiedzeniu Drukarni; zdjęcie wykonane **przed** .....

1931

- nr 21, z 24 V, s. 3: grupa uczennic Miejskich Szkół Doksztalczących Nr 10 i 14 podczas zwiedzania drukarni; zdjęcie wykonane przy maszynie rotacyjnej

1932

- nr 27, z 3 VII, s. 5: grupa młodzieży ze wsi Kalina, gm. Wiskitno podczas zwiedzania Drukarni (**23.06.1932**):
– zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Drukarni
– zdjęcie wykonane podczas zwiedzania zecerni

1933

- nr 18, z 30 IV, s. 6: grupa uczniów ze Szkoły Powszechnej Nr 63 podczas zwiedzania Drukarni; zdjęcie wykonane przy maszynie rotacyjnej
– nr 29, z 16 VII, s. 7: grupa młodzieży szkolnej zwiedzająca Drukarnię; zdjęcie wykonane przed wejściem do Drukarni

1934

- nr 9, z 4 III, s. 3: żołnierze kompanii szkolnej 4. Szpitala Okręgowego DOK IV podczas zwiedzania Drukarni; zdjęcie wykonane na tle maszyny rotacyjnej
- nr 25, z 24 VI, s. 4: grupa uczestników kursu dla referentów prasowo-propagandowych Związku Strzeleckiego zwiedzających Drukarnię; zdjęcie wykonane na tle maszyny rotacyjnej

1935

- nr 46, z 17 XI, s. 5: wycieczka uczniów prywatnej szkoły powszechnej A. Zimowskiego do drukarni „Kuriera Łódzkiego”; zdjęcie wykonane przy maszynie rotacyjnej

– „Słowa Katolickiego”

Adres: ul. Gdańska 111.

Poświęcona i uruchomiona w dniu 22 I 1931 („Łwl”, 1931, nr 9).

1931

- nr 9, z 1 III, s. 3: uczestnicy uroczystości poświęcenia lokalu Drukarni przez bp W. Tymienieckiego (**22.02.1931**)

– Zakłady Graficzne „Bolesław Kotkowski i S-ka”. Sp. Akc.

porównaj: OSOBY – GRUSZCZYŃSKI J..... (dyrektor zarządzający i prokurent), KOTKOWSKI Bolesław

Adres: Piotrkowska 91 lub 93 (1912–192...), Dowborczyków 18 (192...–1939)

Zakład powstał w 1912 r., jako wspólna firma Zygmunta Terakowskiego i Bolesława Kotkowskiego [1]. W tym czasie mieścił się przy ul. Piotrkowskiej 93. W 1918 r. przeszedł na własność nowej firmy p.n. ...., której udziałowcem został m.in. dawny jego właściciel – B. Kotkowski. W 1920 r. zakład przekształcono w spółkę akcyjną z ogr. odp., w której głównymi udziałowcami byli B. Kotkowski i Bank Ziemi Polskiej w Lublinie. W styczniu 1923 r. Spółka z „ograniczonej odpowiedzialności” została przekształcona w spółkę akcyjną. Ta zakupiła w tym samym roku drukarnię ..... przy ul. Dowborczyków 18. W 1924 r. spółka nabywa w Londynie, z inicjatywy B. Kotkowskiego, zestaw nowoczesnych maszyn offsetowych, wysuwając się pod względem nowoczesności parku maszynowego na jedno z pierwszych miejsc w Łodzi. Z czasem firma stała się jednym z największych zakładów poligraficznych w międzywojennej nie tylko Łodzi, ale i w Polsce. Drukarnia wyspecjalizowała się w zakresie druków akcydensowych dla dużych zakładów przemysłu spożywczego, chemicznego i włókienniczego oraz dla zakładów kosmetycznych i spirytusowych. Około 1928 r. kapitał zakładowy Spółki wynosił 250.000 złotych. W skład zarządu firmy wchodził: Bolesław Kotkowski (prezes i dyrektor), Aleksander Kotkowski (czł. zarządu) i Jan Alojzy Kamieński (czł. zarządu). Dyrektorem wykonawczym i prokurentem był Józef Gruszczyński [2].

Po II wojnie światowej drukarnia została upaństwowiona. Do 199... funkcjonowała p.n. Łódzkie Zakłady Graficzne. Od 199... przekształcona w spółkę p.n. ....

BIBLIOGRAFIA:

[1] Przeszłość i teraźniejszość Łódzkich Zakładów Graficznych. Łódź 1978.

[2] „Giewont”, 1928, nr 3, ss. 217–218 [tekst reklamowo-informacyjny o drukarni + kilka foto]

[3] SZUKALAK Marek, Bolesław Kotkowski i jego Zakłady Graficzne w Łodzi. Łódź 1987.

11. DRUŻYNY

– samarytańsko-ratownicze PCK

patrz: ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA – inne – PCK – drużyny samarytańsko-ratownicze PCK

– sportowe

patrz: KLUBY – sportowe (amatorskie, zawodowe)
– sportowe („dzikie”)

12. DYREKCJE

– Okręgowa Dyrekcja Robót Publicznych w Łodzi

porównaj: OSOBY – STAWISKI ..... (naczelnik)

Adres: .....

13. DWORCE

– autobusowe

= ul. Ogrodowa 7/9

porównaj: **FIRMY** – transportowe – Międzyzmiastowa Komunikacja Samochodowa w Łodzi, Sp. z o.o.

Z podpisu: „centralny dworzec autobusowy w Łodzi” („Łwl”, 1930, nr 22, s. 3)
Powstał w połowie 1929 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Republika”, 20 VIII 1929, nr 227, s. 7 (art. „*Wielka stacja autobusowa powstała w śródmieściu, przy ul. Ogrodowej 9*”; *reportaż z funkcjonowania*)

1930

– nr 22, z 25 V, s. 2: stanowiska postojowe spółki autobusowej „Siła” (Międzyzmiastowa Komunikacja Samochodowa w Łodzi, Sp. z o.o.)

= Łagiewnicka .....

Oddany do użytku w 192... roku.

1930

– nr 48, z 23 XI, s. 5: widok ogólny dworca od strony ul. Łagiewnickiej

– aut ciężarowych

Pierwszy w Łodzi specjalny plac postojowy dla aut ciężarowych został wyznaczony w styczniu 1935 r., przy ul. Południowej (ob. Rewolucji 1905 r.) 44 (przy ul. ....) [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 21 I 1935, nr 21, s. 3 (art. „*Postój dla aut ciężarowych. Nowy dworzec samochodowy w Łodzi. Zatrzymywanie się w bramach i na podwórzach zabronione*”)

– kolejowe

BIBLIOGRAFIA:

[1] JERCZYŃSKI Michał, ROSZAK Tomasz, *Szlakiem łódzkiej kolei*. Łódź 2003.

[2] KUŹKO Wanda, *Łódzki węzeł kolejowy*. Łódź 200..

[3] MISZTAŁ Agnieszka, *Osobowe dworce kolejowe Łodzi przeszłość i teraźniejszość*; [w:] „Sztuka Polski środkowej. Studia.”, 2011, tom V, ss. 129 – 145.

= Łódź–Fabryczna

Pierwotnie używano nazw „dworzec warszawski”, „Łódź–Warszawska”, „Łódź–Wiedeńska”, „dworzec Kolei Fabryczno–Łódzkiej” (APŁ, KEŁ, sygn. 1048, k. 180). Nazwę „Łódź – Fabryczna” dworzec otrzymał po II wojnie światowej [według M. Wojalskiego w 1903].

Dworzec powstał jako punkt końcowy linii „Fabryczno–Łódzkiej” z Kolušek do Łodzi. Prace w terenie przy jej budowie rozpoczęto 1 IX 1865 roku. Ruch, tymczasowo tylko towarowy, uruchomiono 5/17 XI 1865 roku. Budynek dworcowy powstał w następnym roku, według projektu Adolfa Schimmelpfennig’a. Pierwszy pociąg pasażerski z dworca „Fabrycznego” odjechał 20 v/1 VI 1866 roku.

Oświetlenie elektryczne zostało zamontowane najprawdopodobniej ok. 1907 r., po uruchomieniu łódzkiej elektrowni, usytuowanej na działce obok stacji, chociaż zamyślano o tym już kilka lat wcześniej – w 1893 r. („*Oświetlenie stacji Łódź–Fabryczna elektrycznością ma się niebawem w czyn zamienić. Zarząd tej kolei [Kolei Fabryczno–Łódzkiej] rozpiął niedawno konkurs na plan oświetlenia elektrycznego, pragnąc urządzenie to powierzyć prywatnemu przedsiębiorstwu*” [3]). W takim układzie musiałaby powstać obok niego niewielki generator energii elektrycznej, ponieważ w tym czasie nie funkcjonowała jeszcze w Łodzi żadna

elektrownia. Dopiero w końcu 1898 r. ruszyła w pobliżu elektrownia tramwajów miejskich przy ul. Tramwajowej.

Istotnym elementem zabudowań stacyjnych był duży plac przeładunkowy węgla, położony naprzeciw niego, w miejscu gdzie dziś stoi „Łódzki Dom Kultury”. Wiódł do niego drewniany wiadukt ponad ul. J. Kilińskiego rozebrany ok. 1927 r. z powodu blokady możliwości budowy linii tramwajowej na odcinku pomiędzy ul. J. Tuwima a prez. G. Narutowicza. Wraz z wiaduktem uległ również likwidacji skład, w 1933 r. przekazany przez miasto pod budowę „Domu-pomnika” im. J. Piłsudskiego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. Linia tramwajowa na ul. J. Kilińskiego wraz z odnogą do dworca i krańcówką przy ul. Składowej została uruchomiona 23 IX 1928 roku.

Po likwidacji wiaduktu zbudowano od strony ul. J. Kilińskiego wysokie i szerokie schody, będące przez prawie 40 lat charakterystycznym elementem tego dworca. Te z kolei uległy likwidacji wraz z budową w I poł. lat 70-tych XX w. przejścia podziemnego naprzeciw dworca a wraz z nim budową nowego wejścia od tej ulicy.

Po II wojnie światowej przed dworcem od strony ul. Skwerowej (północnej) powstał centralny łódzki dworzec autobusowy, funkcjonujący po dzień dzisiejszy.

W okresie powojennym budynek we wnętrzu był wielokrotnie przebudowywany, ostatni raz w I poł. lat 70-tych XX w., w związku z budową nowego wejścia od strony ul. J. Kilińskiego. Ztracił tym samym wszelkie cechy historyczne. Natomiast zewnętrznie budynek nie zmienił formy. Przez długie powojenne lata był zaliczany do grupy budynków historycznych. Z końcem XX w. punkt widzenia w tej sprawie zmienił się. Umożliwiło to, oraz jego bardzo zły stan techniczny, podjęcie decyzji o jego wyburzeniu, co nastąpiło w 2012 r., przede wszystkim pod budowę nowego dworca kolejowego wraz z tunelem średnicowym, który połączył ten dworzec z położonym na zachodnim skraju miasta dworcem Łódź – Kaliska. Inwestycja ta była elementem budowy pierwszego w Polsce systemu tzw. szybkiej kolei (tzw. „linia Y”; z szybkościami około 200 km/h), która połączyła Warszawę z Wrocławiem i Poznaniem. Właśnie w Łodzi szlak ten rozdziela się na odnogi północną i południową.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Pilne sprawy; m.in. na temat dworca*; [w:] „Rozwój”, 24.03/5 IV 1911, nr 78, s. 1.

[2] [fotoreportaż z odsłonięcia tablicy pamiątkowej J. Piłsudskiego na frontonie budynku dworcowego];

[w:] „Ilustrowany Kurier Łódzki”, ... III 1934, nr ....., s. ...

[3] .....; [w:] „Tydzień” [Piotrków Tryb], 24 x/5 XI 1893, nr 45, s. 3.

[4] *Dworzec Fabryczny w Łodzi zostanie zlikwidowany. Nowa stacja na Polesiu Konstantynowskim. Bałuty przetrną tory kolejowe*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 2 IX 1947, nr 240, s. 3

[5] GRONCZEWSKA Anna, *Czy bez żalu pożegnamy stary dworzec Łódź-Fabryczna*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 2 IX 2011, nr 145, ss. 6-7.

1933

– nr 7, z 12 II, s. 3: uczestnicy powitania nowego wojewody łódzkiego – Aleksandra Hauke–Nowaka; zdjęcie wykonane na schodach przed wejściem głównym do budynku dworcowego (dziś od strony dworca autobusowego)

1934

– nr 12, z 25 III, s. 3: fotoreportaż z odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej J. Piłsudskiemu na frontonie budynku dworcowego (**18.03.1934**):

- widok ogólny zgromadzonych na uroczystości; na 1. planie grupa zaproszonych gości
- zdjęcie tablicy autorstwa łódzkiego rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego
- prezydium Koła Środowiskowego Pracowników Kolejowych BBWR z którego inicjatywy tablica została ufundowana
- przemawia przedstawiciel Ministra Komunikacji – inż. E. Zienkiewicz

– nr 47, z 25 XI, s. 6: wagon motorowy typu „Sentinel” nazywany „wagonem–torpedą” lub „lux–torpedą” wprowadzony na trasę Łódź–Warszawa; zdjęcie wykonane na peronie dworca.

Z podpisu „Torpeda odbywa drogę na tym dystansie wynoszącym 132 km w czasie 88 minut”

= Łódź–Kaliska

Linie kolejową Warszawa – Kalisz, przez Łódź, uruchomiono 2/15 XI 1902 roku. Budynek dworca, według projektu Czesława Domaniewskiego i Jana Hauricha, syna, oddano do użytku ..... 1905 roku [według M. Wojalskiego w 1902].

W końcu lat 70-tych XX w. zaczął popadać w coraz większą ruinę, nie bez winy PKP, aż w końcu został rozebrany w 1991 r. w związku z realizacją kompleksowej przebudowy dworca i układu drogowego według niego. W miejscu poprzedniego budynku stanął nowy, który nijak ma się do wielkości miasta. Bardziej podobny do podrzędnego przystanku kolejowego niż do dworca ponad półmilionowego miasta. Nowy budynek dworca oddano do użytku we wrześniu 1994 roku.

Pierwsza krańcówka tramwajowa na placu przed dworcem (w postaci tzw. „żeberka” pod wschodnim nasypem) została uruchomiona w ..... 192... roku. Pętla dookoła placu przydworcowego została oddana do użytku ..... 1949 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] DMOCHOWSKI Bohdan, *Duchy dworca Łódź-Kaliska*; [w:] „Express Ilustrowany”, 19 XI 2010, nr ... s. 20.

1925

- nr 14, z 5 IV, s. 4 i 5: fotoreportaż (4 zdjęcia) z powitania chóru akademickiego „Obilić” z Belgradu na dworcu Łódź–Kaliska przez młodzież łódzkich szkół; na zdjęciu widoczny fragment budynku głównego i peronu
- nr 16, z 19 IV, s. 2: budynek dworca (od strony zachodniej) widoczny z boiska ŁKS-u
- nr 23, z 7 VI, s. 3: jak wyżej; inne ujęcie

1926

- nr 16, z 18 IV, s. 3: na zdjęcia fragment stadionu ŁKS-u z widokiem w kierunku dworca Łódź–Kaliska

1927

- nr 9, z 27 II, s. 2: chwilowy pobyt na dworcu Prezydenta R.P. – Ignacego Mościckiego w drodze do Poznania (**16.02.1927**):
  - przedstawiciele władz łódzkich w oczekiwaniu na przyjazd Prezydenta (na peronie przy budynku dworca)
  - uroczystość powitania Prezydenta na peronie
- nr 33, z 14 VIII, s. 1: widok fragmentu budynku głównego dworca (**8.08.1927**)
- nr 37, z 11 IX, s. 3: w tle zdjęcia (grupa kolarzy ŁKS-u) fragment wiaty nad peronem (**3.09.1927**)

1928

- nr 23, z 3 VI, s. 3: fragment budynku dworcowego i peronów (od strony zachodniej)

1930

- nr 47, z 16 XI, s. 3: fragment zabudowy przy placu przed dworcem

1932

- nr 34, z 21 VIII, s. 6: grupa dzieci z rodzin robotniczych wyjeżdżających na kolonie letnie do Osmolina k. Zduńskiej Woli. W głębi widoczny fragment peronu obok budynku głównego

1933

- nr 8, z 19 II, s. 4: uroczystość pożegnania opuszczającego Łódź dotychczasowego wojewody łódzkiego Władysława Jaszczolta na placu przed budynkiem dworcowym
- nr 22, z 28 V, s. 3: grupa dzieci wyjeżdżająca na kolonie letnie. Zdjęcie wykonane na końcu środkowego peronu. Widok w kierunku południowo–zachodnim. Widoczna nastawnia, wyburzona w latach 80-tych XX w. w ramach gruntownej przebudowy dworca
- nr 43, z 22 X, s. 2: widok budynku głównego dworca ze stadionu ŁKS-u s. 3: fragment stadionu ŁKS-u, w głębi budynek dworca Łódź–Kaliska od strony zachodniej

1934

- nr 15, z 15 IV, s. 5: fragment meczu piłki nożnej pomiędzy ŁKS-em a Łódzkim Towarzystwem Sportowo–Gimnastycznym; w głębi widoczny budynek dworca Łódź–Kaliska (**8.04.1934**)
- nr 24, z 17 VI, s. 2: widok ogólny budynków dworcowych widzianych ze stadionu ŁKS-u

1935

- nr 28, z 14 VII, s. 3: – mała dziewczynka sfotografowana na placu przedstacyjnym, w głębi widać zachodni fragment dworca wraz z peronami
  - grupa 200 chłopców wyjeżdżających na kolonie letnią w Jedliczu k. Grotnik, zorganizowaną przez Towarzystwo „Opieka”; zdjęcie wykonane na schodach do budynku stacyjnego
- nr 32, z 11 VIII, s. 2: grupa chłopców wyjeżdżających na kolonie letnią Towarzystwa „Opieka” w Jedliczu k. Grotnik; zdjęcie wykonane na schodach do budynku stacyjnego

- nr 38, z 22 IX, s. 1: narodowa reprezentacja Łotwy piłki nożnej przybyła do Łodzi na mecz z reprezentacją Polski; zdjęcie wykonane na stopniach do budynku głównego dworca, widać fragment głównych drzwi

14. DZIECI ŁÓDZKIE

- porównaj: – DNI – „Dzień Dziecka”
– KOLONIE LETNIE – dla dzieci łódzkich
– dla dzieci Polonii niemieckiej
– PÓLKOLONIE LETNIE
– SZKOŁY – ogólne
– TYGODNIE – „Tydzień Dziecka”

1925

- nr 19, z 10 V, s. 4: portrety dzieci nadesłanych na II konkurs „Kuriera Łódzkiego” p.t. „Najładniejsze dziecko w Łodzi” (4 zdjęcia)
s. 9: jak wyżej; (2 zdjęcia)
- nr 20, z 17 V, s. 3: grupa najuboższych dzieci łódzkich w punkcie rozdawnictwa żywności Sekcji (?) „Ratujmy Dzieci”
s. 5: portrety dzieci nadesłanych na II konkurs „Kuriera Łódzkiego” p.t. „Najładniejsze dziecko w Łodzi” (6 zdjęć)
- nr 21, z 24 V, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 22, z 31 V, s. 2: grupa najbiedniejszych dzieci łódzkich w ochronie PCK przy ul. Smugowej 6
- nr 23, z 7 VI, s. 5: portrety dzieci nadesłanych na II konkurs „Kuriera Łódzkiego” p.t. „Najładniejsze dziecko w Łodzi” (9 zdjęć)
- nr 24, z 14 VI, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 25, z 21 VI, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 26, z 28 VI, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 27, z 5 VII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 28, z 12 VII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 29, z 19 VII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 30, z 26 VII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 31, z 2 VIII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 32 [jest mylnie 31], z 9 VIII [jest mylnie 2 VIII], s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 33, z 15 VIII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 34, z 23 VIII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 35, z 30 VIII, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 36, z 6 IX, s. 5: jak wyżej; (9 zdjęć)
- nr 36, z 13 VIII, ss. 6 i 7: jak wyżej;; 12 zdjęć dzieci zakwalifikowanych do finału
- nr 38, z 20 IX, s. 5: jak wyżej; pięć portretów laureatów konkursu na „Najpiękniejsze dziecko Łodzi”: ..... (I miejsce), ... (II m.), ... (III m.), ... (IV m.), ... (V m.),

1927

- nr 26, z 26 VI, s. 6: W..... Zawadzki, lat ok. 5; zdjęcie portretowe na rowerze

1928

- nr 16, z 15 IV, s. 7: „święcone” z okazji świąt wielkanocnych zorganizowane przez łódzkie harcerki dla najbiedniejszych dzieci łódzkich; ceremonia poświęcenia pokarmów

1929

- nr 47, z 17 XI, ss. 4 i 5: portrety dzieci nadesłane na III konkurs „Kuriera Łódzkiego” p.t. Typ dziecka polskiego” (12 zdjęć)
- nr 48, z 24 XI, ss. 4 i 5: jak wyżej;; kolejne seria 12. zdjęć
- nr 49, z 1 XII, ss.4 i 5: jak wyżej;; kolejna seria 12. zdjęć
- nr 50, z 8 XII, ss. 4 i 5: jak wyżej;; kolejna seria 12. zdjęć
- nr 51, z 15 XII, ss. 4 i 5: jak wyżej;; kolejna seria 12. zdjęć
- nr 52, z 22 XII, ss. 4 i 5: jak wyżej;; kolejna seria 12. zdjęć

- nr 53, z 29 XII, ss. 4 i 5: jak wyżej;; kolejna seria 12. zdjęć

1930

- nr 1, z 5 I, ss. 4 i 5: portrety dzieci nadesłanych na III konkurs „Kuriera Łódzkiego” p.t. „Typ dziecka polskiego” (12 zdjęć)
- nr 2, z 12 I, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 3, z 19 I, s. 4: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 4, z 27 I, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 5, z 2 II, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 6, z 9 II, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 7, z 16 II, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 8, z 23 II, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 9, z 2 III, ss. 4 i 5: jak wyżej; (12 zdjęć)
- nr 10, z 9 III, ss. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 11, z 16 III, ss. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 12, z 23 III, ss. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 13, z 30 III, ss. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 14, z 6 IV, ss. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 15, z 13 IV, s. 4 i 5: jak wyżej; (20 zdjęć)
- nr 24, z 8 VI, s. 4: fotoreportaż (6 zdjęć) z zawodów sportowych i popisów gimnastycznych z okazji „Dnia Dziecka” w Łodzi na stadionie Wojskowego Klubu Sportowego
- nr 25, z 15 VI, s. 4: ciąg dalszy fotoreportażu z obchodów „Dnia Dziecka” na stadionie DOK IV (4 zdjęcia)
s. 6: jak wyżej; grupa dziewcząt biorąca udział w pokazach
- nr 33, z 10 VIII, s. 7: grupa dzieci grająca w piłkę nożną na przedmieściach Łodzi
- nr 35, z 28 VIII, s. 7: zdjęcie dziecka około 5 lat

1934

- nr 26, z 1 VII, s. 3: grupa łódzkich dzieci nie wyjeżdżających na wakacje z miasta podczas zabawy w ogródku jordanowskich w jednym z łódzkich parków
- nr 52, z 23 XII, s. 6: kilkuletnie dziecko przy choince

15. DZIECIŃCE

porównaj: **DOMY** – sierot, dziecka

Tak chyba podówczas nazywano świetlice dla dzieci.

– „Dzieciniec”

Adres: ul. .... (na Chojnach)

Otwarty ..... 193... staraniem władz Chojen.

1935

- nr 3, z 20 I, s. 2: „choinka” dla dzieci chojeńskiego „Dziecińca”, zorganizowana chyba przez jego kierownictwo

16. DZIELNICE I REJONY MIASTA ŁODZI

patrz: **ŁÓDŹ** – dzielnice i rejony miasta

17. DZIENNIKARZE ŁÓDZCY

porównaj: **OSOBY** – **BOSKI** ....., **BRAUN** Jerzy, **BOGUSŁAWSKI** Konstanty, **BAL-CHRUSZCZEWSKI** Stanisław, **CZAJEWSKI** Wiktor, **CZAJEWSKI** Wiktor, **DĄBROWSKI** Lucjan, **FUCHS** Lazar, **FROMM** Eljasz (Edward), **GUMKOWSKI** Czesław, **GORSKI** Stefan, **KULAKOWSKI** Zdzisław, **KSIĄŻEK** Stanisław,

KAHAN Lazar, **KEMPNER** Stanisław, pseud. Stan. Bala-Chruszczewskiego, **KOLIŃSKI** Zbigniew, **KORCELLI** Kazimierz, **ŁOPATKA** Juliusz, **ŁAPIŃSKI** Stanisław, **MIESZKOWSKI** Antoni, **MILKER** Aleksander, **MIKOŁAJTYS** Jan, **MODLIŃSKI** Bolesław Konstanty, **NAPIÓRKOWSKI** Aleksander, **NULLUS** Andrzej (pseud.), **OLTASZEWSKI** Czesław, **PIOTROWSKI** Jan, **PIĄTKOWSKI** Wiktor, **PROBST** Franciszek, **ROWIŃSKI** Władysław, **RYMKOWSKI** Jan, **SACHS** Marcei, **SCHULTZ** Karol Henryk, **STYPUŁKOWSKI** Jan, **STYPUŁKOWSKI** Władysław, **STEFAŃSKI** ....., **TARGOWSKI** Stanisław, **URBACH** Jan, **WACHTL** Karol, **ZERBE** Arnim, **ZAGRAJEK** Romuald

BIBLIOGRAFIA:

[1] **KEMPA** Andrzej, *Sylwetki łódzkich dziennikarzy i publicystów*. Łódź 200.

[2] *Leksykon Dziennikarzy Ziemi Łódzkiej 1945-2005*. Pod red. Ryszarda Poradowskiego; zespół redakcyjny: Grażyna Bożyk, Halina Cywińska, Mirosława Ferenc, Marek Filanowicz, Ireneusz Kampinowski, Barbara Machejko, Edward Müller, Helena Ochocka, Grażyna Papier, Krystyna Tamulewicz, Łódź 2013; niektórzy z nich zaczęli karierę dziennikarską jeszcze przez wojnę

1931

– **nr 20**, z 17 V, s. 3: fotoreportaż z wizyty łódzkich dziennikarzy w „Sierocińcu” na zaproszenie Towarzystwa Opieki Nad Sierotami po Poległych Żołnierzach W.P. (**5.05.1931**):

– zdjęcie zbiorowe uczestników spotkania (wychowankowie, opiekunki, grupa dziennikarzy, członkowie Towarzystwa

– zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Domu

1933

– **nr 11**, z 12 III, s. 3: łódzcy dziennikarze na otwarciu nowego, własnego lokalu Syndykatu Dziennikarzy w Łodzi przy ul. .... (**5.03.1933**)

1934

– **nr 18**, z 6 V, s. 4: grupa dziennikarzy na uroczystości w siedzibie Syndykatu z okazji zawieszenia w niej portretu długoletniego prezesa – red. Czesława Gumkowskiego oraz wręczenia dyplomów członków honorowych Stanisławowi Kempnerowi, Czesławowi Ołtaszewskiemu i Lazarowi Fuchsowi.

– **nr 49**, z 8 XII, s. 5: grupa łódzkich dziennikarzy na wycieczce do Gazowni Miejskiej w Łodzi

c.d. w przygotowaniu

